

El lai “Si bé, Fortuna, has dat lo torn”: edició crítica del poema en català de la novel·la *Triste deleitació*

Marta Marfany

Universitat Pompeu Fabra

marta.marfany@upf.edu
<https://orcid.org/0000-0002-0639-6910>

Received 09/02/2019; accepted 14/04/2019
DOI: <https://doi.org/10.7203/MCLM.6.13944>

The lai “Si bé, Fortuna, has dat lo torn”: A critical edition of the Catalan poem from the novel *Triste deleitació*

ABSTRACT

The Castilian novel *Triste deleitació*, written in the late fifteenth century by an author from the Crown of Aragon, includes several letters and poems. One of these poems, “Sy bé, Fortuna, as dat lo torn”, is written in Catalan. This article presents the poem’s annotated critical edition, which reports how it is indebted to the Catalan lyrical tradition. Written in an evolved form of the French lai cultivated by various Catalan poets, the poem is clearly influenced by Pere Torroella’s lai “Qui volrà veure un pobre estat”, and linked to two other similar *lais* also dependent on Torroella’s. This edition is completed by a translation into modern Catalan.

KEYWORDS

Medieval Catalan poetry; Castilian sentimental fiction; *Triste deleitació*; fifteenth century poetry; Pere Torroella; Catalan lai; Mossèn Navarro; Ramis; philological edition

Magnificat Cultura i Literatura Medievals 6, 2019, 99-111.

<http://ojs.uv.es/index.php/MCLM>

ISSN 2386-8295

RESUM

La novel·la en castellà *Triste deleitaci3n*, escrita a la segona meitat del segle XV per un autor de la Corona d'Arag3, cont3, inserides en el relat, diverses cartes i peces l3riques, una de les quals 3s en catal3, el poema "Si b3, Fortuna, has dat lo torn". En aquest article es presenta l'edici3 cr3tica anotada del poema, que d3na compte de la filiaci3 del text amb la tradici3 l3rica catalana: escrit en una forma evolucionada del lai franc3s conreada per diversos poetes catalans, el poema dep3n estretament del lai de Pere Torroella "Qui volr3 veure un pobre estat" i es vincula amb dos lais m3s que tamb3 en depenen. L'edici3 va acompanyada d'una traducci3 al catal3 actual.

PARAULES CLAU

Poesia catalana medieval; ficci3 sentimental en castell3; *Triste deleitaci3n*; poesia del segle XV; Pere Torroella; lais catalans; moss3n Navarro; Ramis

Marta Marfany. 2019. 'El lai "Si b3, Fortuna, has dat lo torn": edici3 cr3tica del poema en catal3 de la novel·la *Triste deleitaci3n*', *Magnificat Cultura i Literatura Medievals*, 6: 99-111

TAULA DE CONTINGUTS

- 1 **Introducci3** — 101
- 2 **Edici3 cr3tica anotada** — 102
 - 2.1 *Cr3teris d'edici3* — 102
 - 2.2 *Text* — 102
 - 2.3 *Notes al text* — 106
- 3 **Traducci3** — 109
- 4 **Obres citades** — 111

1 Introducció

La novel·la en castellà *Triste deleitacion*, conservada en un únic manuscrit de la segona meitat del segle XV (núm. 770, Biblioteca de Catalunya), escrita per un autor de la Corona d'Aragó,¹ conté, inserides en el relat, diverses cartes i peces líriques, una de les quals és en català: el poema "Si bé, Fortuna, has dat lo torn".

La novel·la *Triste deleitacion* narra els amors d'un jove cavaller amb una donzella i, en paral·lel, els d'un amic seu amb la madrastra de la noia. Dins d'aquest esquema bàsic, s'hi integren, inserides en el relat en prosa, correspondència epistolar entre els protagonistes i un nombre considerable de peces líriques i parts narratives en vers. A més, la novel·la està formada de gèneres ben diversos, com, per exemple, el somni inicial del protagonista, que és un debat al·legòric entre la Raó i la Voluntat, o el viatge al més enllà que tanca l'obra, una llarga narració en vers a través de l'infern, el purgatori i el paradís de l'Amor.

El lai en català "Si bé, Fortuna, has dat lo torn" (ff. 149v-153, pp. 135-140), és una composició que fa el jove cavaller enamorat quan arriba a Barcelona, compungit per la mort de la madrastra i la reclusió de la senyora. Es troba, doncs, en una situació trista i dolorosa, i el seu poema és definit pel narrador com un "llanto contra Fortuna": "Y porque el ser suyo sino en cosas de dolor y pena no le consentía, quiso el presente llanto [...] en lengua catalana contra Fortuna componer" (f. 149v, p. 135). El terme *llanto*, però, no designa la forma del poema, que correspon en canvi al gènere que la tradició francesa acabà denominant *lai* o *lai en complainte*, composicions de díctics o trístics amb biocs capcaudats. En la tradició catalana, derivada de la francesa, s'adoptà la denominació *lai* per als trístics amb bioc, la forma de "Qui volrà veure un pobre estat" (Rao² 180.25) de Pere Torroella i de l'anònim "O! Bé puch dir que mala sort" (Rao 0.95), i també per als díctics amb bioc, emprats en cinc poemes, "A Déu siau, vós, mon delit" d'Ausiàs March (CXXVII, Rao 94.5), "Tant mon voler s'és dat a Amors" de Pere Torroella (Rao 180.28), "Si bé d'amor me clam sovent" de mossèn Navarro (Rao 120.1), "Ohiu de mi quanta dolor" de Ramis (Rao 143.1) i, finalment, el poema de la *Triste deleitacion* (Rao 42.1).³ El nucli essencial en la tradició catalana, malgrat el precedent marquà, són els dos lais de Torroella, amb els quals es relacionen estretament els altres textos. En efecte, els lais de mossèn Francesc Navarro –valencià al servei del rei de Navarra (Rodríguez Risquete 2011: 63-64)–, i de Ramis –autor fins ara no identificat– estan emparentats, s'hi han detectat rastres de la lectura de "Tant mon voler s'és dat a Amors" de Torroella i s'ha demostrat la filiació de tots dos amb l'altre lai del poeta empordanès, "Qui volrà veure un pobre estat", del qual també hi ha ressons al lai anònim "O! Bé puch dir que mala sort" (Cabré 1987: 128-129; Rodríguez Risquete 2007: 334-336). L'anotació de l'edició crítica que presentem tot seguit conté més proves que confirmen, tal com es

1. L'autor podria ser català (Riquer 1956: 52-60) o aragonès (Riquer 1978: 213; Gómez Fargas 1989). El nom de l'autor s'amaga sota les inicials F.A.D.C, segons indica el manuscrit: "comiença el prólogo del libro llamado triste deleytacion fecho por F.A.d.C" (f. 1, p. 1). Massó i Torrents (1922: 76-77) suposa l'autor proper al príncep de Viana, i Riquer (1956) suggereix identificar-lo amb fra Artal de Claramunt. Gómez Fargas (1992) presenta documents que relacionen un Artal de Claramunt amb el príncep de Viana i la guerra civil catalana, i proposa com a terme *a quo* del text l'any 1468, coincidint amb altres estudiosos que en situen la redacció cap a 1470.

2. Repertori d'Autors i Obres (Parramon 1992).

3. Cito aquí tots els poemes amb la referència Rao del RIALC per facilitar-ne la localització al lector. Les citacions provenen totes del RIALC, excepte en els poemes de Pere Torroella, per als quals seguim Rodríguez Risquete ed. 2011.

planteja a Marfany 2012, que el poema en català de la *Triste deleitaci3n* està modelat segons el patró del lai "Qui volrà veure un pobre estat" de Torroella, i que es vincula amb dos lais més que també en depenen: el lai de Ramis "Ohiu de mi quanta dolor", i, sobretot, el lai de mossèn Navarro "Si bé d'amor me clam sovent".⁴

2 Edici3n crítica anotada

2.1 Criteris d'edici3n

Es regularitzen segons l'ús modern les alternances gràfiques de la *u* i la *v* i de la *i* i la *j*; la separaci3n de paraules, les majúscules i la puntuaci3n, i es despleguen les abreviatures; també s'hi apliquen les normes del català actual sobre accentuaci3n, dièresi, *l·l*, apòstrof i guionet; finalment, les elisions que avui no tenen representaci3n gràfica s'indiquen amb un punt volat.

2.2 Text

Sy bé, Fortun·, as dat lo torn

[Barcelona, Biblioteca de Catalunya, manuscrit núm. 770, ff. 149v-153r]

[Edicions: Blay 1996, Cabré & Cabré 2001]

[Mètrica i versificaci3n: díctics octosíl·labs amb bioc de quatre síl·labes; rima aab/bbc/ccd/dde/etc.]

1	Sy bé, Fortun·, as dat lo torn,
2	que los delits prenen contorn
3	sens registrar,
4	abans mon cor porà morir
5	que de amar se pogués desdir
6	tan sol un punt,
7	e vol eser pus prest defunt
8	qu·es traspostàs, puix fon conjunt
9	d'un tal eser
10	que Natura ja no sper
11	pus singular lo pugua ffer.
12	Per on me clam

4. A banda del lai, se sap del cert que un dels referents de l'autor de la *Triste deleitaci3n* era Pere Torroella, no només perquè hi aparegui citat en dues ocasions a propòsit del *Maldezir de mugeres*, sinó perquè s'hi han detectat manlleus textuais evidents d'una carta seva en català en diversos passatges del debat entre la Voluntat i la Raó (Rodríguez Risquete 2007: 339-342).

13 de Déu que volch donar Adam
 14 un tal poder que nos varam
 15 en sta part:
 16 no u dich per mi, mas l'altra part
 17 que per aquell veurà atart
 18 algun delit.
 19 Roman mon cor tan aflegit,
 20 cansat e las y aflaquit
 21 que·l jorn li par li sia nit
 22 ab tal pensar.
 23 Cridant, no·s farta de plorar;
 24 sy plaer algú se·l bol mostrar
 25 clar ni cubert,
 26 renova·l dol cuytat, spert:
 27 per ço delit may l'a sostret
 28 per ningun cas,
 29 ni que·l pensar sia scars,
 30 que junt ab lo cors és-li romàs
 31 dins, per qui sent
 32 un cruel foch des qu'és absent,
 33 que per cars ningú no consent
 34 prenga conort.
 35 Ni mata a mi ni al recort
 36 Fortuna, ni·m da lo port
 37 que n'és la fi
 38 de tots los mals e principi
 39 dels actes que·n tots e en mi
 40 fa·xecutar.
 41 Volgera no lo procrear
 42 o proçeyr sens dilatar,
 43 que·l spirit
 44 se fos de mi devisit,
 45 per què no agés en dit
 46 part d'aquell bé
 47 que per obras mostra e té
 48 la que yo am, que li convé
 49 per esta via
 50 pasejar ma fantasia,
 51 que·m mostre l'èser que volia
 52 lo voler meu.
 53 E contemplant bé lo que veu,
 54 e ven privat l'apetit seu,
 55 sens contradir
 56 trabayll dins mi requirir
 57 tots quants mals són sens registir,
 58 e per ço col
 59 la pena gran, trobant-se sol

60 en un desig que vest de dol
 61 lo meu semblant.
 62 Per ço torne, fantasiant,
 63 tot lo bé meu: quant m'és davant
 64 yo cride, amor
 65 çerquant, per sobres de dolor,
 66 que los qui stan al derredor
 67 resten pasmats.
 68 Diuen que són carechs pasats;
 69 altres, sentits traspostats
 70 per béns perduts;
 71 mas los que són stats volguts
 72 y en un prompte deçebuts
 73 sols per aquella
 74 que fa tornar la carn prest vella,
 75 seguint d'Amor la sua querella,
 76 dien: "Boler
 77 lo fa anar axí coster
 78 que la rahó no a poder
 79 pendre son loch".
 80 L'enteniment a poc a poc
 81 é yo perdut per aquest joch;
 82 donchs, metigar
 83 vullés, Fortuna, el teu obrar,
 84 puix saps que per ben amar
 85 só arribat
 86 en lo puix baix y pobre stat
 87 que jamés fos enamorat:
 88 que de Griscal,
 89 de Mirra, Canace fon tal
 90 lur pena ni tan desygal
 91 com és la mia,
 92 ni de Biblis, que tant sentia
 93 l'amor que no li convenia,
 94 mes prest la mort
 95 donà a sos mals gran conort.
 96 Mes io, per ma mala sort,
 97 mos sentimens
 98 són puix prests obediens
 99 a sos dans qu-ells spediens;
 100 per ço feneix
 101 tot lo bé meu e lo mal creix
 102 y la mort contra mi s'ireix;
 103 per ço anat
 104 no só a Plutó molt cuytat.
 105 Per qu-és mon juy tan alterat
 106 que no sap dir

107 sinó "Amor, no·t veig, ni·t mir!",
 108 y en tal punt lance sospir
 109 regonexent
 110 que à perdut lo past placent,
 111 l'ull trobant-se diferent
 112 ab la Fortuna,
 113 que·n mi no serva ley ninguna
 114 ni consent sia sol una
 115 la mia pena.
 116 Mon sperit té en cadena:
 117 ultra los mals axí l'astrena
 118 que·s veu privat,
 119 que de las tres no li a restat
 120 synó tan sola voluntat;
 121 mas ab sy té
 122 amor e grat, que axí sosté
 123 la lealtat, que li comvé
 124 ser imposible
 125 –per molt de mal agés terrible,
 126 ni molt més bé que fos movable–
 127 pogués dir "no",
 128 sinó "Amor, vostre só,
 129 sens mudar de openyó,
 130 no us cal duptar".
 131 Per ço jo·t vinch a suplicar,
 132 Fortuna, que·m vulles dar
 133 tu gran favor,
 134 pus me fest poseydor
 135 de la més gentil e millor
 136 que jamés fos.
 137 Si no·m voldràs fer tal socors,
 138 suplich-te molt que·l dolorós
 139 vulles dar ffi,
 140 causant-li un somni axí
 141 que té son bé a prop de sy
 142 prenent repòs.
 143 E ab tal dormir delitós
 144 vinga tantost lo cruel mos
 145 al turmentat;
 146 y après sia sepultat,
 147 y en lo sepulcre, pintat
 148 ab letres d'or,
 149 digan: "Ací jau de bon cor
 150 lo pus lleal amador
 151 que sia estat".

2.3 Notes al text

- 1 Sybé** El lai de Mossèn Navarro, Rao 120.1, també s'inicia amb una subordinada concessiva (vegeu n. 4-6): "Si be d'amor me clam sovent" (v. 1). **torn** 'gir', 'tomb'. Per al sentit del mot en el mateix context, vegeu Ausiàs March: "Ffortuna vol son torn variat perdre // quant m'a sentit al pus jus de son centre / aspres ha fets los corons de sa roda / perqu'allissant, en altre torn, no munte" (XXIV, Rao 94.69, vv. 3 i 5-7); "Lexe la Sort lo seu variat torn" (LXXXV, Rao 94.44, v. 1). Per a la Fortuna, la roda i els seus girs, vegeu Mossèn Navarro, Rao 120.1: "Mas Fortuna, qui sol mudar / sovint estats he cambiar / de temps en temps / voltant la roda pels estresms" (vv. 85-88).
- 2 prenen contorn** 'giren', 'es cappingen'. Per al verb *contornar* aplicat als delits i el substantiu *contorn* en un context semblant, vegeu Ausiàs March: "En ma dolor si prim e bé-s cercava, / se trobarà que delit s'i contorna" (XCII, Rao 94.16, vv. 7-8); "porà saber qui d'amor no és cert / Ira i Amor com dins mi han contorn" (LXV, Rao 94.70, vv. 7-8).
- 4-6** Cf. Ramis, Rao 143.1: "May no perdre nom de leyal / ni-m partire de son hostal / un petit pas" (vv. 118-120); i, més proper, Mossèn Navarro, Rao 120.1: "no pens algu que sepearar / me puxa ni d'amor lunyar / un petit pas" (vv. 4-6). La construcció sintàctica general dels versos 1-6 és paral·lela a l'inici del lai de Mossèn Navarro, Rao 120.1, vv. 1-6.
- 5** Cf. Mossèn Navarro, Rao 120.1: "e d'amar no-s porà desdir / mon pensament" (vv. 56-57).
- 8 que-s traspostàs** 'que es traslladés', 'que canviés'.
- 9-11** La seva dama és un ésser tan especial que Natura no en farà cap més d'igual. Per a la lloança excessiva (*sobreslaus*), cf. Pere Torroella, XIX: "[...] tot ço ne quant / natur-i mès, / qui no pens puxa ser comprès / per negun juy si ya no y és / per sobramar vertader pres / lo sobralaus" (vv. 107-112).
- 12-18** Passatge de comprensió difícil. **un tal poder** el lliure albir, el control dels nostres actes per la raó. **nos varam** El verb *varar* és un terme nàutic: 'fer que, des de terra, entri a la mar una nau o altra embarcació', 'posar en sec una nau' o bé 'encallar' (DCVB, s.v. *varar*, 1, 2 i 3). **No u dich per mi** 'aquest no és el meu cas' (perquè la raó en ell no té poder, vegeu vv. 78-79). **per aquell** 'per aquell poder'. **atart** atard (adv.), 'poques vegades'.
- 16-17** Per a les rimes *part/tart*, vegeu: Pere Torroella, XIX, vv. 12-15; Ramis, Rao 143.1, vv. 55-56; i Mossèn Navarro, Rao 120.1, vv. 90-91.
- 19-22** En aquest passatge es trenca la unitat mètrica de díctics amb bioc, que pel vers 21 esdevé trístics amb bioc. Cf. Pere Torroella, XIX: "que-l pensament és ja romàs / tan abatut, cansat e llas" (vv. 89-90); i altres coincidències: "he-l Pensament tanca la porta / a mos delits, / e romanen mos sperits / doloragant tan affligits / que com ha foll done grans crits" (vv. 151-155); també Anònim, Rao 0.95: "de que-n resten mos spirits / per desijar molt aflaquits" (vv. 93-94). **qu-el jorn li par li sia nit** cf. Jordi de Sant Jordi, Rao 164.17: "lo jorn m'es nuyt e fau clar de l'escur" (v. 29); i Lluís Icard, Rao 83.12: "e le jorns clars m'es pus nuyts e tenebre" (v. 2).
- 23** Per a *criđant* i *plorar*, cf. Pere Torroella, XIX, v. 155 (n. 19-22), i "yo plor suspirant agrament, / cridant angoxós e dolent" (vv. 81-82).
- 24** bol] Llegiu 'vol'.
- 24-26** Qualsevol plaer fa renovar el dolor. Per al mateix motiu, vegeu: Ausiàs March, I, Rao 94.7, "Las! Mon delit dolor se converteix; / doble-s l'affany après d'un poch repòs"; Francesc Oliver, traducció *La Belle Dame sans merci*, Rao 125.1: "car joya fa al cor trist creixer dol" (v. 154). **spert** 'experimentat', 'acostumat'. Es refereix al cor (v. 19), que renova el dol ràpidament perquè hi està avesat, està acostumat al dolor.
- 27-28** Cf. Mossèn Navarro, Rao 120.1: "d'onest pensar no l'a sostret / per negun torn" (vv. 65-66).
- 28-31** Cf. Pere Torroella, XIX: "per negun cars, / que-l pensament és ja romàs / tan abatut, cansat e llas / que fora sí no don'un pas" (vv. 88-91). Per a les rimes *cas/escars*, cf. Mossèn Navarro, Rao 120.1, vv. 7-8.

- 31-33** Cf. Pere Torroella, XIX: "[...] qui sent / en tots mos mals des que só-bsent, / e nagú d'èls no consent" (vv. 17-19). **cruel foch** Cf. Pere Torroella, XIX: "De cars semblant Amor m'estrena / e fa c-un foch dins mi s'ansena" (vv. 125-126). Vegeu també Ramis, Rao 143.1, vv. 67-69, i Mossèn Navarro, Rao 120.1, vv. 15-17 (per a la connexió amb Ausiàs March, III, Rao 94.13, vv. 5-6, a través de Pere Torroella, *Tant mon voler*, vv. 169-178, vegeu Cabré 1987: 128-129).
- 35-40** Cf. Pere Torroella, XIX: "vivint ya mort. / E majorment com he recort / que-m lunya fortuna del port, // que tots mos mals coneix e sé" (vv. 44-46 i 50). Per a les rimes, vegeu: Anònim, Rao 0.95: "Mas prenc remey quant me record / d'alguns senyals que-n son conort, / si be no m'arriben al port" (vv. 101-103).
- 41** no lo] no al. Adoptem la correcció de l'edició Rao 42.1.
- 41-44** **Volgera no lo procrear** 'Voldria el no acte de procrear', 'voldria que no s'hagués produït la meua procreació', 'voldria no haver estat procreat'. Cf. Romeu Llull, Rao 90.15: "ffora content que procreat no fos / e qu'en lo mon encara fos per nexer" (vv. 7-8); Ausiàs March, XXXV, Rao 94.114: "hahir Amor e volgra sser no-res" (v. 40); i XCVI, Rao 94.38: "Si es axí, anul-la-m l'esperit, / sia tornat mon esser en no-res" (vv. 21-22) (vegeu Cabré 1992). **spirit** 'ànima'. Per a rimes semblants a *spirit/devisit*, vegeu Pere Torroella, XIX: "[...] que-m trop *perit* / de tots los béns, pus *deperit* / é de qui té mon *spirit*" (vv. 33-35); i B.H. de Rocabertí, Rao 149.2: "de dol tant fort que-ls *espirits* / jo presumi que *deperits*" (vv. 338-339).
- 45-48** **hagés en dit** literalment, 'tingués en escrit', 'tingués gravat' **per obras** 'en el seus actes', 'externament'.
- 49-50** La fantasia passeja per la via de les imatges sensibles. Per a les rimes, cf. Pere Torroella, XIX: "tentost me guia / entre sompnis la fantasia / als lochs per hon dolor fa via" (vv. 72-74).
- 51-52** La fantasia li mostra la visió de la dama, que té gravada (escrita, en dit) a la memòria.
- 53-54** En contemplar la imatge mental, l'apetit sensitiu està privat, perquè no és real. **ven** 'veient'. **l'apetit seu** Literalment, 'l'apetit del voler' (v. 52). És l'apetit sensitiu. Per a aquest sintagma rimant amb *meu* (v. 52), cf. Ausiàs March CXXVII, Rao 94.5: "l'apetit seu; / en nulla part me porta-l meu" (vv. 386-387).
- 55** Cf. Mossèn Navarro, Rao 120.1: "en lo meu dan, sens contradir" (v. 16).
- 56** **trabayll** 'es turmenta' **requirir** Llegiu: 'recollir'. El sentit és 'acollir' (DCVB, s.v. recollir, 4).
- 58** **col** 'estreny'. Del verb *collar*: 'estrènyer' (DCVB, s.v. collar, 3, III).
- 60-61** **un desig que vest de dol / lo meu semblant** Cf. Pere Torroella, XIX "se vist mon trist gest una roba / d'una color / tenyida per mortal dolor" (vv. 159-161).
- 61-63** La imatge de la dama, fixada a la memòria, torna a través de la fantasia per fer suportable el dolor. Cf. Pere Torroella, XIX, vv. 92-108, especialment, per a les rimes *semblant/fantasiant*: "de qui-s semblant, / qu-Amor pintà fantasiant" (vv. 104-105). **torne** Llegiu 'torna'.
- 65** **sobres de dolor** 'dolor excessiu'. Per al terme en un context semblant, vegeu Ausiàs March, XXVII Rao 94.115: "Sobresdolor m'a tolt l'imaginar; / l'enteniment no-s dol ni-s pot esbatre: / aytant és dolç que l'ha calgut abatre" (vv. 1-3).
- 66-67** Per al contrast entre el món interior i l'exterior (els qui l'envolten), amb la semblança entre *pasmats/espasmats*, cf. Pere Torroella, XIX: "[...] mir; / no veig ne oig ne puch gens sentir, / tot espesmat; / si dels presents só recordat" (vv. 166-169).
- 74** Per a una expressió semblant, vegeu Ausiàs March III, Rao 94.13: "la por del mal, qui-m fa magrir carn tendra" (v. 4). Per a l'estat físic d'envelliment i deteriorament del cos, cf. Mossèn Navarro, Rao 120.1: "mas costa car a tot lo cors, / car yo no sent junta ne os / dintra ma pell / que no-s desjunt e-s descapdell" (vv. 22-25); i Ramis, Rao 143.1: "no es gran fet si-s torna vell / mon pobre cors, rompent la pell" (vv. 70-71).
- 75-79** **Boler** Llegiu 'voler'. **coster** 'de tort', 'malament'. Cf. Pere Torroella, XIX: "perquè lo temps ve tan coster" (v. 147); i especialment Ramis, Rao 143.1: "[...] servint Amor / ab desesper, / pus que lo dan m'es

tan coster / que ja, forçat per lo voler" (vv. 2-5).

79-81 Per a les rimes, amb el sintagma *a poch a poch*, cf. Mossèn Navarro, Rao 120.1: "que dins la pensa té son loch / e per las venas poch a poch"; i Ramis, Rao 143.1: "a poch a poch. / ... / per gran tristor fora de joch" (vv. 15 i 17). No hi ha, però, cap connexió amb els versos de Ramis i mossèn Navarro, que es relacionen amb Pere Torroella, *Tant mon voler* (vegeu n. 31-33).

84 per ben amar Cf. Mossèn Navarro: "los mals que tots jorns sent / per ben amar" (vv. 2-3).

85-87 Cf. Pere Torroella, XIX: "Qui volrà veura un pobre stat / d'un pus leyal enamorat, / pus trist e pus desventurat / qui jamás fos" (vv. 1-4).

88-92 Els noms citats en aquests versos són de personatges que exemplifiquen l'amor amb final tràgic.

Grisal Guiscard, enamorat de Gismonda. La història prové de Boccaccio, *Decameró* (IV, 1), i es relaciona amb la llegenda del cor menjat. **Mirra** Mirra, enamorada del seu pare (Ovidi, *Metamorfosis*, X); vegeu també Joan Roís de Corella, *Lamentació de Mirra*. **Canace** Enamorada del seu germà Macabeu (Ovidi, *Heroides*, XI). **92 Biblis** Enamorada del seu germà Caune (Ovidi, *Metamorfosis*, IX); vegeu també Joan Roís de Corella, *Història de Biblis*.

90 ni tan] tan. Adoptem la correcció de l'edició Rao 42.1.

95-96 Per a les rimes *conort/sort*, cf. Mossèn Navarro, Rao 120.1: "mes a mos mals és gran conort / quant pens qu'és de tan alta sort" (vv. 43-44). Per a *mort/sort*, cf. Ramis, Rao 143.1: "Escoltau, donchs, ma trista sort / qui-m portarà prop de la mort" (vv. 13-14); i Anònim, Rao 0.95: "O! Be puch dir que mala sort / no-m consent hun punt e conort" (vv. 1-2).

96 Vers hipomètric.

97-98 Cf. Pere Torroella, XIX: "mos sentiments, he tots suaus, / hobadients, mòstran-sa sclaus" (vv. 114-115).

99 sos] sons. **spediens** 'oportuns', 'disposats'.

107 mir Entenem que és la primera persona del singular de *merèixer*, tot i que també podria ser-ho del verb *mirar*.

108 lance Llegiu 'llança', tercera persona singular. Cf. Pere Torroella, XIX: "pus per amar-la-n tal punt só, / si muyr, dient 'Déu li perdó', / lans hun suspír" (vv. 190-192).

109-110 regonexent Cf. Pere Torroella, XIX: "regonexent la veritat" (v. 79); "[...] mon juy lavora / regonaxent [...]" (vv. 137-138). **que à perdut lo past plasant** Cf. Ausiàs March, CXXVII, Rao 94.5: "car mi recorda del fin past / mas ya no sent res lo meu tast" (v. 288-289); Mossèn Navarro, Rao 120.1: "pus que m'es luny l'amoros past" (v. 61).

112-113 Per a les rimes, usuals, cf. Ausiàs March, XXXI, Rao 94.59: "Molts hòmens hoig clamar-se de Fortuna / ... / donant-los bé, e que tostemp fos una" (vv. 1 i 4); Romeu Lull, poemes italians, I, "prospero de la Fortuna / la qual sempre non è una" (vv. 8-9); Francesc Moner, *Obra en metro*, "Contigo las he maldita fortuna / ... / porque mas sido adversa syempre una" (vv. 321 i 323, f. 17r).

115-118 Cf. Pere Torroella, XIX (a banda de les coincidències evidents de contingut, observeu les rimes marcades en cursiva): "Mirant aquella [la imatge de la dama] fan les paus / mos sentiments, he tots suaus, / hobadients, mòstran-sa sclaus, / me lexant solt. / Perturbat, mir qui d'èls m'a tolt / e de tots béns vedat, absolt, / e dich: 'Mon bé, passat ha molt / que yo no us viu', / de qu'entre-ls qui-m miren se diu / que mon semblant no-s d'home viu, / mes d'algun mort qu-en lo món viu / per passar *pena*. / De cars semblant amor m'*estrena* / e fa c'un foch dins mi s'ansena / per contrasts, qu'ajunts ab *cadena* / ma *volentat*, / que debatent sens null debat, / trobant-m-absent e desamat, / jo sent la pena del dempnat / com no veu Déu" (vv. 114-132).

119-120 Potser fa referència als tres poders de l'ànima segons sant Agustí: raó, memòria i voluntat. Dels tres, només li queda la voluntat.

121-130 Gràcies a l'amor i el grat, que sostenen la voluntat (v. 120), es manté lleial a la dama.

122-123 Per a les rimes *sosté/convé*, cf. Mossèn Navarro, Rao 120.1, vv. 49-50.

125 per] por.

127-129 Cf. Mossèn Navarro, Rao 120.1: "E si fos tal ma condicio / que-m seperas e 'n opinio / mudar pogues" (vv. 100-102).

130 no us] nos.

131-132 Cf. Pere Torroella, XIX: "Per què-l suplich m'atorch un do" (v. 189); Mossèn Navarro, Rao 120.1: "prech he suplich l'amoros deu" (v. 118); Ramis, Rao 143.1: "jo la suplich" (v. 129).

132 que-m] quen.

138 *suplich-te* Vegeu n. 131-133.

140 somni] sonni.

144 *lo cruel mos* Cf. Pere Torroella, XIX: "Car no pot dar tan cruell mos / mort [...]" (vv. 37-38).

146-149 Cf. Joan Roís de Corella, Rao 154.10: "En lletres d'or, tendreu en lo sepulcre" (v. 1); Ausiàs March, VII, Rao 94. 107: "E com seré trespasat d'aquest món, / letres diran sobre la mia tomba" (vv. 37-38).

149-151 Cf. Pere Torroella, XIX: "d'un pus leyal enamorat / ... / que jamás fos" (vv. 2 i 4).

3 Traducció

Si bé, Fortuna, has fet el tomb [has fet girar la roda] i els meus delits es capgiren [prenen una altra direcció, es converteixen en dolors] sense oposar-hi resistència (1-3), abans el meu cor morirà que desdir-se gens ni mica d'estimar (4-6), i prefereix ser difunt que canviar, perquè fou ajuntat amb un ésser tal (7-9) que ja no crec que Natura en pugui fer cap altre d'igual. Per això me'n planyo (10-12) a Déu, que donà a Adam un poder que fa que ens encallem (?) en aquesta part: (13-15) no ho dic per mi, sinó l'altra part, que per aquell poder veurà poques vegades algun delit. (16-18) El meu cor resta tan afligit, cansat i llas i aflaquit, que, amb aquest pensament, el dia li sembla que sigui la nit. (19-22)

Cridant, el meu cor no es cansa de plorar; si se li mostra cap plaer, evident o amagat, renova el dolor ràpid, expert [perquè en té experiència, està acostumat a fer-ho]: (23-26) per això el delit no l'ha sostret mai [no ha aconseguit fer-lo sortir d'aquest estat de dolor], en cap ocasió, ni quan el pensament és escàs, perquè, junt amb el cos, se li ha quedat a dins [el pensament, el record de la dama], per culpa del qual [del record] sent un cruel foc des que es troba absent [de la dama], que no li permet mai rebre consol. (27-34) La Fortuna ni em mata a mi ni mata el record [de la dama], ni tampoc em dóna el port que és la fi de tots els mals [la dama, la visió de la dama] i el principi dels actes que en tots i en mi fa executar. (34-40) Voldria el no acte de procrear [la no-procreació, no haver estat procreat] o bé avançar sense tardança, de tal manera que la meva ànima fos separada de mi perquè no tingués gravada la part d'aquell bé que per obres mostra i té [que exteriorment exhibeix] la que jo estimo [perquè no tingués gravada la imatge exterior de la dama], que per aquesta via [per la imatge de la dama] li convé passejar a la fantasia, que em mostra l'ésser que volia el meu voler [la fantasia em mostra la imatge gravada de la dama]. (41-52)

I contemplant bé el que veu, i veient privat l'apetit seu [l'apetit del voler, l'apetit sensitiu], sense contradir es turmenta acollint dins meu tots els mals que hi ha sense resistir-se, i per això estreny la pena gran, perquè es troba sol en un desig que em vesteix de dol el rostre [l'apetit sensitiu està privat, no pot satisfer el desig de veure la dama, perquè la imatge no és real]. (53-61) És per això

que torna, a través de la fantasia, tot el meu bé [la visió gravada de la dama, el record]: quan el tinc davant, crido, cercant l'amor, per un dolor extrem, que els que tinc al voltant es queden bocabadats. (62-67) Alguns diuen que són càrrecs [penes] passats; d'altres, que tinc els sentits fora de lloc per haver perdut béns; (68-70) però els que han estat estimats i de cop i volta traïts per aquella que fa envellir el cos ràpidament [la Fortuna], seguint la querella de l'Amor, diuen: (71-76) "El voler el fa anar així de tort, que la raó ja no té poder per ocupar el seu lloc [la raó ja no pot imposar-se al voler, a la voluntat]". (76-79)

Per culpa d'aquest joc [engany, traïció] he perdut a poc a poc l'enteniment (80-81); per això, Fortuna, mitiga els teus actes, perquè saps que per ben amar he arribat en la situació més baixa i miserable que hagi estat mai cap enamorat: (82-87) que ni de Guiscard, ni de Mirra, ni de Canace fou tan gran la pena ni tan desproporcionada [enorme] com és la meva, ni tampoc de Biblis, que tant sentia aquell amor que no li convenia, però aviat la mort donà als seus mals alleujament. (88-95) Però jo, per la meva mala sort, els meus sentiments són més aviat obedients als seus mals que no pas oportuns [els meus sentiments no em condueixen cap a la mort sinó que obeeixen els meus mals]; (96-99) per això s'acaba tot el meu bé i el mal creix i la mort contra mi s'aïra; per això no he anat a Plutó amb rapidesa. (100-104)

Per això tinc l'enteniment tan alterat que només sap dir "Amor, no et veig ni et mereixo [no et veig ni et tinc]!" i en aquest punt llança un sospir, reconeixent que ha perdut el past plaent [la visió de la dama], trobant-se l'ull diferent amb la Fortuna [essent-li la Fortuna desfavorable als ulls, impedint-li la visió de la dama], que en mi no manté cap llei ni consent que sigui només una la meva pena. (105-115) Té la meva ànima encadenada: a més dels mals, l'obsequia de tal manera que es veu privada, que dels tres [poders de l'ànima?] només li n'ha quedat la voluntat; (116-120) la voluntat té amb ella el grat i l'amor, i per això puc sostenir la lleialtat [a la dama], i així és impossible –encara que el mal fos terrible, encara que els béns fossin molt movibles [encara que no tingués cap bé]– que jo pugui dir "no", sinó "Amor, sóc vostre, sense canviar d'opinió, no en tingueu cap dubte". (121-130) Per això et vinc a suplicar, Fortuna, que em siguis favorable, ja que em vas fer posseïdor de la més gentil i millor que ha existit mai. (131-136)

Si no em vols socórrer, et suplico en gran manera que vulguis donar fi al dolorós, causant-li un somni en el qual reposi amb la seva estimada a prop. (137-142) I amb aquest dormir delitós, que vingui la cruel mossegada al turmentat. (143-145) I després que sigui sepultat, i en el sepulcre, pintat amb lletres d'or, que hi diguin: "Aquí reposa de bon cor el més lleial dels amants que hagi existit mai". (146-151)

4 Obres citades

- Blay, Vicenta. *El libro llamado "Triste delectación" en el marco genérico de la ficción sentimental española: estudio y edición*. Tesis doctoral (Universitat de València, 1991) [microfitxes, Biblioteca de Catalunya]
- Cabré, Lluís, 1987. 'El conreu del lai líric a la literatura catalana medieval', *Llengua & Literatura*, 2: 67-132
- Cabré, Lluís; Cabré, Miriam (ed.). 2001. 'Artal de Claramunt. *Sy bé, Fortun, as dat lo torn*', RIALC <<http://www.rialc.unina.it/42.1.htm>>
- Gómez Fargas, Rosa María. 1989. 'Peculiaridades lingüísticas aragonesas en *Triste delectación*', *Archivo de Filología Aragonesa*, 42-43: 21-64 <<http://links.uv.es/ugo3BPN>>
- Gómez Fargas, Rosa María, 1992. '*Triste delectación*, ¿novela de clave?', *Revista de Literatura Medieval*, 4: 101-122 <<http://links.uv.es/lr3oAkz>>
- Marfany, Marta, 2012. 'El lai en català de la *Triste delectación*', in *XVIII Simposio de la SELGYC (Alicante 9-11 de septiembre 2010) / XVIII Simposi de la SELGYC (Alacant 9-11 setembre de 2010). Literatures ibèriques medievals comparades / Literaturas ibéricas medievals comparadas*, ed. by Rafael Alemany Ferrer and Francisco Chico Rico (Alacant: Universitat d'Alacant), pp. 281-29 <<http://links.uv.es/n4YokgQ>>
- Massó i Torrents, Jaume. 1922. *L'antiga escola poètica de Barcelona* (Barcelona: Impremta de la Casa de la Caritat)
- RIALC *Repertorio informatizzato dell'antica letteratura catalana* (Napoli: Università di Napoli Federico II) <<http://www.rialc.unina.it>>
- Riquer, Martí de, 1956. "*Triste delectación*, novela castellana del siglo xv", *Revista de Filología Española*, 40: 33-65 <<https://doi.org/10.3989/rfe.1956.v40.i1/4.1104>>
- Riquer, Martí de, 1978. 'Elements comuns en la cultura i en l'espiritualitat del món aragonès', in *IX Congresso di Storia della Corona d'Aragona* (Nàpols: Societá napoletana di storia patria), pp. 211-232
- Rodríguez Risquete, Francisco Javier, 2007. 'El mestratge de Pere Torroella', in *Actes del Tretzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes. Universitat de Girona, 8-13 de setembre de 2003*, ed. by Sadurní Martí *et al.* (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat; Girona: Institut de Llengua i Cultura Catalanes de la Universitat de Girona), III: 337-362
- Rodríguez Risquete, Francisco Javier (ed.). 2011. *Pere Torroella Obra completa*, 2 vols (Barcelona: Barcino)
- Rohland de Langbehn, Regula (ed.). 1983. *Triste delectación* (Morón: Universidad de Morón) <<http://links.uv.es/jOW7Lah>>